

FRONT-LINE

The selected poems of Tomaž Šalamun

Edited by Charles Simic, an introduction by Robert Hass

The Ecco press, 1988

Najsi ima to za nas priokus paradoksalnosti ali ne, je najbrž treba priznati, da so določene težave pri pisanju v našem času rezultat enakovredne veljave najrazličnejših optik oziroma dejstva, da je v nekem pogledu opravičljivo vse, kar napišeš. Kakor je to morda nehotena, pa vendar zakonita dediščina pozitivistične faktografske manije, je naivni sinkretizem pozitivistov tudi najslabše mogoče orožje zoper metodološki ekskluzivizem, s katerim se ponaša (slovenska) kritiška dejavnost (pri čemer mislimo tudi in predvsem na vsakršno žurnalistično razglašanje smrti literature ali pavšalno teoretsko miniranje njenih temeljev). Pisanju (ne samo kritičnemu) je torej že vnaprej določeno polje posebne učinkovitosti in sugestivnosti z ozirom na idejno resonanco (krog somišljenikov) in širši kontekst, v katerega se uvršča samo kot dopolnilo intelektualnega mozaika. Veljavnost in pomen vsake grafije sta tako na neki način že vnaprej zagotovljena in hkrati strogo zamejena pod zaščitnim znakom posameznega intelektualnega imagea; ta je skoraj brez-pogojni garant slišnosti in — kar je mnogo bolj žalostno — razumevanja v tako strukturiranem prostoru. Takšno načelno opredelitev stanja samo podpirajo površni poskusi preseganja, ki zelo identično — kot bi šlo za nezavedno kreacijo novega imagea — bežijo v »*novokomponirano*« kulturo (pomislite le na manifeste novega hedonizma Marka Crnkoviča) ali pa prisegajo na že zdavnaj pokopane principe čiste genialnosti, ki naj bi reševala stvar na vprašljivo kicipiranem nadzgodovinskem nivoju (kar je oblika akademskega barbarstva!!). Zato je *Tomaž Šalamun* še kako izzivalna paradigma; če je težko in tvegano izbrati točko največje vznemirljivosti njegove knjige izbranih pesmi (in se zavedati, da je s tem izborom marsikaj že odločeno), je k sreči njen avtor eden od promotorjev izigravanja nepregibne logike, ki obvladuje opisani sistem komunikacije.

Knjiga je nastala v sodelovanju avtorja z razmeroma številno ekipo prevajalcev; nekateri prevodi so starejši, iz časa *Šalamunovega* bivanja v ZDA, novejši pa so delo izdajatelja *Charlesa Simica*, ki je v sodelovanju s *Šalamunom* v angleščino prevedel srbske prevode.

Zdi se, da je ves spekter mogočih vidikov, s katerih lahko govorimo o tej ali taki knjigi (razmerje med sodobnimi poezijami v svetu, problematika prevajanja in prevodljivosti, možnost preboja majhnega jezika v »postmoderni«), mogoče podrediti splošnejši refleksiji *Šalamunove* poezije, kakor koli nas že obvladuje prepričanje o zgolj parcialnem pomenu takega početja. Čeprav z njo ne mislimo popravljati še vedno veljavne ugotovitve Denisa Poniža (*Problemi-Literatura*, 1, 1985, št. 12), da je temeljitejša analiza *Šalamunovega* pesniškega opusa zaenkrat stvar prihodnosti, govori zanjo več dejstev: izrazito individualno antološki karakter knjige, izzivalna in kontinuirana Šalamunova prisotnost in vprašanje, kaj je s to literaturo v tako spremenjeni duhovni konstelaciji, za katero mislimo, da jo prinašajo zadnja leta, ko prodira zavest o postmodernosti.

V svojem precej literarno inspiriranem uvodnem eseju *Robert Hass* opredeljuje *Šalamuna* predvsem s tremi koordinatami. Izpostavi ga kot pesnika majhnega naroda, ki vztraja pri nehvaležni dediščini materinščine, in ga vključuje v generacijski kontekst vzhodnoevropskih pesnikov (Popa, Zagajewski, Brodski); temu pridaja še *Šalamunovo* pripadnost tradiciji evropske avantgarde in (kar je najbrž točneje) modernizma ter eksperimentalne poezije. Najbrž velja pritrditi tako tej umestitvi kot tudi bistvenim *Hassovim* ugotovitvam, ki prisojajo *Šalamunovi* poeziji kontinuirano provokativnost, bogato imaginativnost, estetsko tvegavost in izziv. Ob vsej teži njene evropske izkušnje in evropskega pomena imajo v zvezi z njo še prav poseben pomen tudi poetološka, etična, politična situacija, skratka: vsa tista literarnozgodovinska in zgodovinska dejstva, iz katerih tematiki vseh vrst s presenetljivo lahkotnostjo in osupljivo kontroverznostjo zlepljajo vsemogočno podobo in okus Zeitgeista. *Šalamunov* knjižni debut pomeni najbrž najradikalnejši prelom s prakso, po kateri je funkcionalirala slovenska literatura kot narodni konstituent in njegova temeljna »brambovska« dejavnost; različne variante takšne funkcionalizacije so se pač vrstile v skladu z vsebino političnih in zgodovinskih projektov, medtem ko se je metamorfirani privilegij ohranjal bistveno nespremenjen. Čeprav velja t. i. primarni lirizem v slovenski literarni zgodovini za izrazito prelomnico in povratek k literaturi v pravem pomenu besede po obdobju banalnosti, ki ga predstavlja lopatarska poezija, ostaja v ne zelo sublimirani obliki pri ideološkem povzemanju klasičnega humanizma in se potemtakem ne odmika od ustaljene matrice. Takšna literarna praksa je lahko pripomogla samo k obnovitvi ideoloških različic sentimentalnega pesništva, kakršno je z izjemami (Kosovel, Gradnik, Vodušek) obvladovalo predvojno literarno sceno na Slovenskem. Dvigovanje nerešljivo potopljenega časa z njegovim večinoma skromnim estetskim izrazom je bilo ne zgolj regresija, ampak vstop v natančno tak *circulus vitiosus*, kakršnega je predpostavljala ideologija.

Absurdnost vztrajanja pri transcendentnih, zunanjih zgodovinskih določilih in poslanstvih, torej podreditev povsem heterogenim teleološkim konceptom, se je lahko dokončno izkazala šele tedaj, ko se je etični brezizhodnosti (skorumpiranost politike in slaba neskončnost, ki jo pomeni stalno menjavanje ideološke vsebine, ne da bi se pri tem prenehalo z ideološkostjo samo) pridružila še radikalizirana jezikovna problematika. Tedaj, ko se pojavi neki konceptualen problem, prizadevajoč zavest o vsem. Na tej točki vstopi *Salamun* z impozantnim odmevom v skoraj vseh pesniških generacijah. Vsebinski *novum*, ki ga vpelje že znameniti *Poker*, bo poslej prešel v še kako pomemben element zavesti slovenske poezije o sebi, medtem ko bo njegov avtor s svojo skribomanijo in strastnim prepričanjem, da se rešuje le, če si je z besedo nenehno na sledi, sproti razbijal statiko mišljenja, ki se hoče hip dlje, kot je nujno, zadržati pri že znanem. S prepletom te dvojne problematike: *izmuzljive resničnosti*, ki se zaradi svoje naključnosti in neučinkovitosti tradicionalnih kategorij izmika togim modelom zavesti, in *relativizacije jezika*, zadnje nevprašljive ravni, na kateri je spopad zavesti z resničnostjo še razviden, je *Salamunu* uspelo zadržati odprtost za impulze iz dveh smeri. Prizadetost z ontološkimi vprašanji in vprašanji simbolnega posredništva (jezika) je prav tista imenitna značilnost, ki zagotavlja kontinuiteto in intenzivnost njegovega pisanja. Po drugi strani je seveda to omogočalo dostop raznoterih interpretativnih postopkov, čeprav so ti bolj ali manj lucidno razlagali poezijo kot opredmetenje določene filozofske ali formalno-poetološke perspektive. Zdi se, da je prav takšen kritiški postopek povzročil spregledanje bistvene razsežnosti, ki jo uvaja *Salamunov* koncept. Zato so interpreti v nekem smislu večinoma ostali praznih rok. *Kermaunerjeva* eksegeza z reističnim idejnim backgroundom in ludizmom kot edinim načinom ohranjanja svobode in stvariteljske moči pesnika se kljub širokemu duhovnozgodovinskemu zastavku omejuje na nekatere aspekte in kategorije modernizma. Podobno velja npr. tudi za Hribarja, ki razglasi *Salamunov* ludizem zgolj za »*element, podrejen poskusom poetološke avtodivinizacije*« (Sodobna slovenska poezija). Nenehno premeščanje besed in korelativno spreminjanje podobe resničnosti, ki je ne nazadnje piščeva imanentna zgodba (*Soy realidad*) po tej strani onemogočata njegovo dokončno identifikacijo. To mu preprečuje, da bi utelešal že predhodne teorije o svoji poeziji, specifična naivnost pa je morda tisto, kar ga ločuje od radikalnih pojavov postmodernizma in zlasti minimalistične estetike. *Eliotov* učenec, kot se je nekoč sam imenoval, občudovalec *Lautréamonta* in pristaš (zgodnjega) Rimbauda, če navržemo le nekaj ne najmanj pomembnih referenc, je obdržal tisti posebni status piščeve zavesti, ki vlada v klasičnih delih modernizma (Joyce, Eliot), vendar se mu je to posrečilo na način, ki se morda odlikuje s presenetljivo paradigmatično vrednostjo

in v bistvu povezuje njegovo poezijo z deli, ki nastajajo po zatonu »visokega dne« metafizijske književnosti. *Šalamun* ne bi bil pripravljen nikdar priznati, da je na neki skrajni točki mogoč samo *povratek k lepi črki, besedi* (kot npr. *Dekleva*) ali k *emociji* (kot npr. *Debeljak*) in da je mejna zmožnost literature v tem, da postane metafora same sebe in svojih pomenov, v čemer je neka osnovna šibkost njegove modernistične koncepcije, pač pa zaznamuje njegovo poetiko poseben pomen in mesto *osebnosti*. Šele skozi to krucialno umeščeno osebni sensorjev dobivajo svojo razsežnost in veljavo zgodovinske reference in različne govorce. Množica idiomov namreč ni kar preprosto žanrska mešanica, ki bi funkcionirala v smislu literarnega postopka; piščeve zavesti tu ne moremo imeti za rezultat nekega vesoljnega medijskega pogona in njegove žanrske strukture. Prav *element osebnega, reaktualizacija eksistencialne izkušnje*, povezuje serije odličnih jezikovnih eksperimentov in omogoča njihov koheziven splet s sentimentalno, zgodovinsko in ontološko problematiko. To pa je — končajmo tako, kot smo obljubili — danes ponovno zanimivo. Kljub alergiji nekaterih kritikov na vsak refleks eksistencializma, ti vozljajo mrežo svojih nonsensov prav s poudarjanjem personalne note v *Šalamunovi* poeziji (Crnkovič). Kar bi vendarle — priznajmo — utegnilo biti ohrabrujoče...

Brane Senegačnik